

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM



XXVII. 1940.

AMSTERDAM

UITGAVE VAN HET GENOOTSCHAP.

1940.

De munten met het opschrift **TRAIECTVM
door de graven van Gelderland **HENDRIK 1134-1181**
en **OTTO I 1182-1207** te Zutphen geslagen.**

Bij het verdrag, dat graaf OTTO I van Gelderland omstreeks 1200 met den Utrechtschen bisschop DIRK VAN DER AARE (1198—1212) sloot, beloofde de graaf in zijn Munt te Zutphen geen munt te zullen slaan van het gehalte en het type van de Utrechtsche of Deventersche Denaren. „Item Comes Gelriae apud Zutphaniam cudi monetam sub forma et in pondere Daventerensis et Trajectensis monetae non faciet”¹⁾.

Daardoor is ons bekend, dat de munten met het opschrift GRIEVE OTTO EN TRAIECTVM, welke VAN DER CHIJS²⁾ nog onder Utrecht geplaatst had, door den Gelderschen graaf OTTO I (1182—1207) geslagen zijn³⁾.

Tot nu toe was het echter onbekend, dat ook zijn voorganger graaf HENDRIK (1134—1181) munten van hetzelfde type geslagen had.

Van graaf HENDRIK (1134—1182) van Gelderland waren tot nu toe in het geheel geen munten bekend. De munten,

¹⁾ A. KLUIT. *Historia Critica Comitatus Hollandiae et Zelandiae*. pag. 269.

²⁾ P. O. VAN DER CHIJS. *De munten der Bisschoppen van Utrecht*. Haarlem 1859, pag. 58, 59 en 62.

³⁾ TH. M. ROEST. *Revue de Numismatique Belge* 1874, pag. 269.

die P. O. VAN DER CHILS in zijn werk *De Munten der Graven en Hertogen van Gelderland* aan HENDRIK toeschreef en op plaat I afbeeldde, zijn Keizerlijke Denaren te Nijmegen geslagen.

In de 12e eeuw waren de munten der Utrechtsche Bisschoppen over het grootste deel der Nederlanden verspreid en bij de bevolking in trek. De Utrechtsche bisschoppen waren de machtigste heerschers in de toenmalige Nederlanden, regeerende in Utrecht en in het Oversticht (de Veluwe, Overijsel, Friesland en Groningen). Geen wonder, dat de vorsten, die in opkomst waren en van hun muntrecht gebruik gingen maken, hun blikken wierpen op de meest gangbare stukken: de munten der Utrechtsche bisschoppen, en deze nabootsten, zooals onze oostelijke naburen de Keulsche Denaren van het s. COLONIA type als voorbeeld namen.

Zoowel graaf HENDRIK als graaf OTTO I waren voogd (advocatus) van de kerk St. Marie te Utrecht, welke kerk vele goederen op de Veluwe bezat, en uit dien hoofde oefenden de Geldersche graven aldaar eenig recht uit⁴⁾. Bovendien had graaf HENDRIK te Utrecht grooten invloed. Op zijn voorspraak werd in 1150 HERMAN VAN HOORN tot bisschop van Utrecht benoemd (1151—1156) en in 1170 zien wij hem als scheidsrechter optreden in de geschillen tusschen den bisschop van Utrecht en den graaf van Holland.

Geen wonder, dat hij, toen hij van zijn muntrecht gebruik maakte, de Utrechtsche Denaren, die in de Nederlanden en in zijn rechtsgebied op de Veluwe in omloop waren, als voorbeeld genomen heeft.

Zijn groote invloed op de Utrechtsche bisschoppen

⁴⁾ W. A. VAN SPAEN. *Oordeelkundige inleiding tot de historie van Gelderland*. pag. 157.

heeft hem zeker bewaard voor al te groote conflicten met den bisschop toen hij den naam *TRAJECTVM* op zijn munten plaatste.

Zijn opvolger *OTTO I* trad, wat betreft het munttype, geheel in de voetstappen van zijn voorganger.

Evenmin als van graaf *HENDRIK* zijn van *OTTO I* munten van een Geldersch type bekend. De munt door v. d. *CHIJS* aan *OTTO I* toegeschreven, werd door *ROEST*⁵⁾ op goeden grond aan *OTTO II* (1229—1271) toegekend.

De munten van graaf *OTTO I* toonen ons door hun verbastering der opschriften heel duidelijk den strijd, dien hij met den bisschop van Utrecht *DIRK VAN DER AARE* (1198—1212) voerde, den strijd en invloed in Utrecht, die eindigde met het verdrag hierboven aangehaald, waarbij hem verboden werd munten van het Utrechtsche type en gewicht te Zutphen te doen slaan.

In het Koninklijk Penningkabinet te Kopenhagen bevinden zich twee munten van het Utrechtsche type van graaf *OTTO I*, welke stammen uit een muntvondst te Bünstorff in 1827 gemaakt. In de beschrijving dezer vondst⁶⁾ meent de heer *GEORG GALSTER*, Directeur van het Koninklijk Penningkabinet te Kopenhagen, dat graaf *OTTO* deze munten geslagen heeft tijdens het bisschopslooze tijdperk in 1197, maar het verschijnen van de munt van graaf *HENDRIK* maakt deze veronderstelling onhoudbaar.

Naar mijne meening is de groote omloop in een uitgestrekt gebied van de bisschoppelijke Utrechtsche munten, gepaard gaande met den grooten invloed, dien graaf

⁵⁾ *TH. M. ROEST. Essai de Classification des Monnaies de Gueldre. Bruxelles 1893, pag. 7.*

(Overdruk uit de *Revue belge de Numismatique* 1891, 1892 en 1893).

⁶⁾ *GEORG GALSTER. Der Bünstorffer Brakteatenfund in: Berliner Münzblätter 1917, S. 181.*

HENDRIK van Gelderland in Utrecht bezat, de onmiddellijke aanleiding geweest tot het munten van de denaren van het Utrechtsche type, waardoor zijn munten in een groot gebied buiten zijn Graafschap in omloop konden gebracht worden en een munt van Geldersch type, welke slechts in een klein gebied gebruikt kon worden, voorloopig onnoodig maakte.

Op deze wijze stijfde de Geldersche graaf zijne finantiën. Zijn opvolger OTTO I volgde dit voorbeeld totdat zijn machtige buurman de bisschop van Utrecht hieraan paal en perk kon stellen.

De munten door graaf HENDRIK en graaf OTTO I van Gelderland geslagen zijn nabootsingen van de munten van de bisschoppen GODFRIED (1156—1178) en BOUDEWIJN II (1178—1196) in het werk van P. O. v. D. CHLIS op plaat V en VI afgebeeld. Hieronder volgt de beschrijving van de mij bekende exemplaren.

Graaf HENDRIK 1134—1181.

No. 1. Voorzijde: † HENR-ICV2 Borstbeeld van den graaf rechts, daarvoor een zwaard.

Keerzijde: † MTRATICTV6 (vroegge vorm van M). Kruis, in de eerste hoek een achtpuntige ster, in de drie andere hoeken, een roos met vijf bladeren.

Uniek. Rijkspenningkabinet te 's-Gravenhage.

Plaat I, no. 1.

Graaf OTTO I 1182—1207.

No. 2. Voorzijde: GR(6V6)-OTTO. Borstbeeld rechts, daarvoor een zwaard.

Keerzijde: (M)ROISCTV(M). Kruis, de achtpuntige ster in de vierde hoek, in de andere hoeken de vijfbladige roos.

Plaat I, no. 2.

Kon. Penningkabinet te Kopenhagen.

GEORG GALSTER. *Der Bünstorffer Brakteatenfund*, S. 181 no. 345.

Vergelijk P. O. v. D. CHJJS (*Utrecht*) pl. VI. 2 (tekst pag. 62—63).

Vergelijk TH. M. ROEST. *Revue de Numismatique Belge* 1874, pag. 269¹⁾.

No. 3. Voorzijde: † GR(ΕV)-ΕΟΤΤΤ. Borstbeeld rechts, daarvoor een zwaard.

Keerzijde: † ΤΡΑΙΕCΤVΜ. In de vier hoeken van het kruis de vijfbladige roos. Plaat I, no. 3.

Kon. Penningkabinet te Kopenhagen.

GEORG GALSTER. l. c., S. 181, no. 346.

P. O. v. D. CHJJS (*Utrecht*) pl. VI. 1. (tekst p. 62—63).

No. 4. Voorzijde: . . ΠΠΟ. Borstbeeld rechts, daarvoor een zwaard.

Keerzijde: . . . ΤΡΙΟ-Υ. Kruis, de ster in de eerste hoek, in de andere hoeken, de roos. Plaat I, no. 4.

Rijks Penningkabinet te 's-Gravenhage.

TH. M. ROEST. *Essai*, pag. 3, no. 6.

No. 5. Voorzijde: ✱ ΗΑΥ-ΥCΛ. Borstbeeld rechts, daarvoor een zwaard.

Keerzijde: ✱ ΒΟΡΤΑΛΙΡΙ (verbastering van ΤΡΑΙΕCΤVΜ). De ster in de derde hoek van het kruis, in de overige hoeken, de roos. Plaat I, no. 5.

Rijks Penningkabinet te 's-Gravenhage.

TH. M. ROEST. *Essai*, pag. 3, no. 4 (plaat I, no. 4).

Vergelijk v. D. CHJJS (*Utrecht*), pl. VII. 3. (tekst p. 62—63).

¹⁾ In den *Catalogus van het Historisch Museum der stad Utrecht (Centraal Museum)* worden onder nos. 1896 en 1897 twee verschillende denarii, met geringe afwijkingen van onze nos. 2 en 3 beschreven.

No. 6. Voorzijde: IIII Borstbeeld rechts; daarvoor een zwaard.

Keerzijde: ✱ ΠΙΠΘ-Θ (verbastering van TRAIECTVM). Kruis, met in de vier hoeken de roos.

Plaat I, no. 6.

Rijks Penningkabinet te 's-Gravenhage.

TH. M. ROEST. *Essai*, pag. 3, no. 5 (plaat I, no. 5).

Vergelijk v. d. CHUJS (*Utrecht*), pl. VII. 4 (tekst p. 62—63).

Mijn vriendelijken dank aan den heer GEORG GALSTER, Directeur van het Koninklijk Penningkabinet te Kopenhagen en aan Dr. M. A. EVELEIN, Directeur van 's Rijks Penningkabinet te 's-Gravenhage, die mij met de grootste bereidwilligheid de gipsafdrukken van de munten, aanwezig in de aan hun zorg toevertrouwde verzamelingen, deden toekomen.

Amsterdam.

M. SCHULMAN.



1



2¹



3



4



5



6

